

Oponentský posudek diplomové práce Kateřiny Honcové
Pojem magického realizmu v ruské a v latinskoamerické literatuře

Ústav východoevropských studií, FF UK, Praha 2011

Předložená diplomová práce Kateřiny Honcové se zabývá koncepcí magického realizmu v sovětské literatuře druhé poloviny 20. století (zvláště pak v tvorbě Čingize Ajtmatova) a snaží se o srovnání s podobou magického realizmu v latinskoamerické literatuře. Cílem práce je zodpovědět otázku, zda (a případně do jaké míry) je možné z formálního hlediska považovat Ajtmatovův román *Stanice Bouřná* „za osobitý projev kyrgyzské varianty magické fikce, paralelní k paradigmatu latinskoamerického magického realizmu.“ (s. 4).

Z výše uvedeného záměru práce vyplývá, že předpokladem k zodpovězení základní nastolené otázky bude důkladné teoretické studium latinskoamerického magického realizmu, což autorka splňuje v kapitole druhé (2. Teorie magického realizmu). Orientačně se dotýká prvotní snahy o vymezení nového směru magického realizmu, jeho vztahu k „subjektivní perspektivě modernismu“ či některým rysům surrealismu a vznášá otázku týkající se kontinuity jeho projevu v evropském kulturním kontextu (podkapitola 2.1. Zrod magického realizmu Evropě). Těžiště autorčiny pozornosti ovšem leží ve zkoumání magického realizmu v jeho latinskoamerické variantě (podkapitola 2.2. Geneze magického realizmu v Latinské Americe). Zde sleduje vývoj užití tohoto pojmu od 40. let minulého století (Uslar-Pietri, Carpentier), zabývá se zásadními teoretiky magického realizmu v Latinské Americe (Ángel Flores, R.G. Echevarría), dotýká se postavení latinskoamerického magického realizmu v kontextu světového literárního procesu a zdůrazňuje moment narušení hegemonie evropských literárních center. Značnou pozornost věnuje rovněž současným snahám vymezit tento pojem (Bowersová, Housková, Farisová, Hegerfeldtová), včetně tezí zpochybňujících jeho relevanci. V podkapitolách 2.3. (Teze zázračného reálna Aleja Carpentiera) a 2.4. (Zázračné reálno jako předchůdce magického realizmu) autorka prokázala schopnost podrobně nastínit určitý pojem (pojem „zázračného reálna“), shromáždit přístupy jednotlivých teoretiků (Bowersové, Harta, Houskové) k tomuto pojmu a vydestilovat ze studovaných teoretických textů podstatné body relevantní pro další bádání. Daří se jí vystihnout podstatné prvky uvedené problematiky, např. otázky spojené s proměnlivostí „evropského“ a „domorodého“ náhledu na okolní realitu v tvorbě latinskoamerických autorů a rovněž úvahy o magickém realizmu jakožto stylu „charakterizujícím odlišné postkoloniální literatury“ (s. 23), což je zvláště důležité východisko pro další části diplomové práce. Celkově mohu konstatovat, že druhá kapitola zcela plní účel velmi solidního teoretického základu, je nesporným pozitivem, že diplomantka dokázala zpracovat skutečně rozsáhlý soubor různojazyčné teoretické literatury (anglické, španělské, české) a na jejím základě zformulovat teoretická východiska.

Třetí kapitola („Recepce magického realizmu v ruské literatuře sovětského období“) přenáší pozornost na recepci magického realizmu v ruské literatuře sovětského období a vytváří tak druhý přípravný stupeň pro bádání o próze Ajtmatova. V této kapitole autorka vychází z práce Eriky Haberové „The myth of the non-Russian: Iskander and Aitmatov's magical universe“ a věnuje se zvláště tezi, v níž Haberová hodnotí tvorbu Iskandera a Ajtmatova jako „paralelní projevy sovětské magické fikce k latinskoamerickému paradigmatu magického realizmu.“ (s. 29). Následně stručně mapuje recepci latinskoamerického magického realizmu (zvláště pak tvorby Gabriela Garcíi Márqueze) v Sovětském svazu v 70. letech a naznačuje aspekty příbuznosti určitých děl s latinskoamerickou magickou prózou. Podkapitolu 3.2. (Konfrontace pojmů magického a fantastického realizmu v pojetí Eriky Haberové) věnuje diplomantka konfrontaci pojmů magického a fantastického realizmu, což je zvláště důležité pro ruské prostředí. Na pozadí tohoto základního ujasnění pojmů se diplomantka blíže věnuje tvorbě Ajtmatova a Iskandera prostřednictvím komentářů samotné Haberové (3.3. Stěžejní projevy magického realizmu v SSSR – tvorba Čingize Ajtmatova a Fazila Iskandera). Má námitka k této kapitole se týká faktu, že diplomantka zde až příliš otrocky vychází z Haberové. Domnívám se, že některá tvrzení by měla být schopna zformulovat samostatně, což se týká zvláště začátku třetí podkapitoly, kde cituje

Haberovou podle mého názoru zcela nadbytečně („Podle autorky se SSSR během osmdesátých let „otřásá“ v základech, pád komunismu a následný rozpad SSSR současně podněcuje rozvoj národních hnutí v jednotlivých sovětských republikách. Tento proces se skrytě projevuje již od šedesátých let. Dominantní kánon socialistického realizmu tak začíná být pozvolna překonáván.“, s. 32). Celkově příliš otrocké sledování textu Haberové neumožnilo autorce vytvořit vyvážený úvod k variantě magického realizmu v SSSR. Je sice pochopitelné (vzhledem k vytyčenému cíli práce), že se autorka zabývá zvláště Ajtmatovem (a doplňkově i Iskanderem), ale přesto se domnívám, že by bylo vhodné pojmout tuto problematiku v širších souvislostech. Prolínání projevů vesnické prózy a magického realizmu diplomantka věnuje pouhý krátký odstavec, vztahu magické prózy a socrealistických kanonizovaných forem se dotýká pouze skrze komentáře týkající se Ajtmatova a Iskandera. Bylo by vhodné alespoň rámcově zhodnotit projevy magického realizmu i s ohledem na jiné neruské národy, kde, jak sama autorka uvádí, „jsou projevy magického realizmu příznačnější, vzhledem k výraznému zdůraznění národnostní tematiky“ (s. 36). Uvítala bych, kdyby autorka vytvořila alespoň základní přehled literatury, která je v daném areálu vztahována k pojmu „magický realizmus“. Jen pro zajímavost, v ukrajinské literatuře se objevuje výrazný proud pod názvem „химерна проза“, jež bývá dáván do přímé souvislosti právě s latinskoamerickým magickým realizmem. Zde jen namátkou zmíním Valerije Ševčuka, jehož román *Dům na hoře* bývá srovnáván s dílem Márqueze či Allendové. V této kapitole bych rovněž upozornila na velmi neurčité zhodnocení „Gogolovy perspektivy“, která (jak konstatuje autorka spolu s Jamesem D. Hardym) „zachycuje každodenní život v Rusku“. Je třeba si uvědomit, že ačkoliv Gogol byl ruský píšící autor, pocházel z Ukrajiny, což se zásadně projevilo zvláště v jeho rané tvorbě a je nepochybné, že ukrajinské prostředí (ukrajinský folklor, historie, kultura) bylo významným zdrojem inspirace Gogolovy tvorby a základem jeho popularity, neboť v rámci tehdejšího Ruského impéria tato tematika rezonovala jako „exotické“- „jiné“. Toto považuji za závažné opomenutí mimo jiné i s ohledem na předchozí autorčina tvrzení o důležitosti zdůraznění lokálních národnostních specifik v souvislosti s magickým realizmem.

Kapitola čtvrtá je ve srovnání s předchozí opět na velmi vysoké úrovni. Autorka z počátku v úvodní podkapitole bravurně vystihuje základní odlišnosti „evropského“ a neevropského“ (tedy zvláště latinskoamerického) magického realizmu, zdůrazňuje zdroj „magična“ v latinskoamerickém magickém realizmu, jímž je „prostorový rámec exotické povahy, evokovaný prvky etnického kulturního synkretismu“ (s. 39) a následně se zabývá tím, které z uvedených rysů jsou typické pro literaturu mimo prostor evropského Ruska. V osmnácti následujících drobných podkapitolách se nejvíce projevila schopnost samostatné práce s textem (v centru pozornosti stojí román Čingize Ajtmatova *Stanice Bouřná*). Nejenže se autorka důkladně seznámila se sekundární literaturou věnovanou zvolenému tématu, ale (a to je nejcennější) projevuje zde samostatné literárněvědné uvažování, dokáže vhodně strukturovat materiál a nastiňovat základní „problémové“ otázky, pracuje s jednotlivými výraznými motivy románu. Na tomto místě bych chtěla podtrhnout, že tato kapitola se vyznačuje značnou různorodostí (dotýká se kompozičních aspektů, interpretuje řadu jednotlivých motivů (pekla, ráje, stepi, bájného hřbitova, paměti atd.), obsahuje komparativní pasáže (srovnání románu Ajtmatova s tvorbou Carpentiera ...), zároveň se však vyznačuje určitou vnitřní logikou, která se projeví v samotném závěru práce. Za zvláště přínosnou považuji podkapitolu 4.8. („Projevy magických aspektů *Stanice Bouřné* ve srovnání se *Ztracenými kroky*“), kde v rámci konfrontace Ajtmatovova a Carpentierova díla zřetelněji vyvstávají jednotlivé určující rysy románu *Stanice Bouřná*. Zajímavá je analýza pojetí lásky u Ajtmatova a Carpentiera; diplomantka uvádí, že Natal'ja Žuravkina poukazuje na aspekt asexuality, který je obecně příznačný pro charakterový profil Ajtmatovových hrdinek (s. 52). Zde se nabízí otázka, do jaké míry je možné o tomto rysu hovořit v souvislosti s pojetím sexuality v rámci socrealistického realizmu jako takového.

Za zvláště kvalitní považuji závěr práce, v němž autorka pomocí zcela čitelných argumentů popírá automatické chápání románu *Stanice Bouřná* jako projevu magického realizmu dobové sovětské literatury a pomocí syntézy jednotlivých rysů románu a vzájemných projevů určitých literárních tendencí dokazuje možnost značně ambivalentního přečtení románu, které, jak uvádí „kolísá mezi literárním

projevem magického realizmu a naopak jejím protilehlým vymezením jakožto románu socialistického realizmu“ (s. 72).

Celkově je třeba konstatovat, že práce je dobře strukturována, vyjadřování diplomantky je na velmi vysoké úrovni, vytkla bych jen některé formální nedostatky: opomenutí zřetelného vyznačení sekundárního zdroje (zde mám na mysli kritický esej „Magický realizmus v latinskoamerické fikci“, není zřejmé, zda má autorka na mysli práci, která je zmíněna v závěrečném seznamu literatury, s. 13), překlepy, kterých se v práci vyskytuje více než třicet a řada z nich se objevuje ve jménech a názvech děl (např. Wiliam Faulkner, s. 35; One Hundred Year of Solitude, s. 14; Le miroir de merveilleux, s. 18 a řada dalších), nejednotný způsob použití kurzívy, uvozovek apod. v názvech esejů a článků, nejednotné uvádění názvů primárních textů (někde je najdeme v originále, českém (případně i anglickém) překladu, jinde pouze v českém překladu, viz s. 14, s. 21, vhodné by bylo toto sjednotit), nedostatky v odkazech na internetové zdroje, grafické nedokonalosti (například v obsahu). Ani tyto dílčí nedostatky však nesnižují celkový velmi kladný dojem, který při čtení vzniká.

Na základě výše uvedeného práci jednoznačně doporučuji k obhajobě a hodnotím ji známkou „**výborně**“.

Zadní Třeboň, 14.9. 2011

Tereza Chlaňová